

ੴ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ॥

ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:

ਮੈਨੇਜਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ
(ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

<https://archive.org/details/namdhari>

ਭੋਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ (ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ)

ਪੁਤਰ ਹੇਤ ਨਾਰੀ ਜੋਊ ਮਾਸ ਮਾਸ ਈਹਾ ਨ੍ਹਾਇ ।

ਏਕ ਬਰਸ ਮਹਿ ਸੁਤ ਲਹਿ ਸਿਰੀ ਗੁਰ ਅਸ ਫੁਰਮਾਇ ।

[ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ]

ਛੇਹਰਟਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇਕ ਉੱਘਾ ਉਦਯੋਗਿਕ ਕਸਬਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਗਰ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਛੇਹਰਟਾ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੁਆਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ । ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ (ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਇਥੋਂ ਇਕ ਕਿਲੋ-ਮੀਟਰ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਡਾਲੀ ਤੋਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਹੈ । ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਰੇਲ ਅਤੇ ਬੱਸਾਂ, ਸਕੂਟਰਾਂ, ਟਾਂਗਿਆਂ, ਰਿਕਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ੧੫ ਮਿੰਟਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਖਾਲਸਾ ਗਰਲਜ਼ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ ੭੦੦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ੩੦ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਕਪੜਿਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਯਾਦ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੇ ਇਸ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਅਤੇ

ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਦਾਨੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮਾਇਆ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਇਆ, ਮੈਨੇਜਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) — ੧੪੩੧੦੫ ਦੇ ਖਡੇ ਤੇ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਸੰਤ ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੇਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਪੰਚਮੀ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਦੁਆਰਾ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੀਰਤਨ-ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਰਦਿਕ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਆਏ ਕੀਮਤੀ ਸੁਝਾਅ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਤਿਕਾਰ ਸਹਿਤ,

ਸਾਧ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਦਾਸ :—

ਮੈਨੇਜਰ,

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਪਾ: ਛੇਵੀਂ,

(ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ੴ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

—ਇਤਿਹਾਸ—

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ

ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਜੰਮਿਆ ਪ੍ਰਤੁ ਭਗਤ ਗੋਬਿੰਦ ਕਾ ॥

ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਸਭ ਮਹਿ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰ ਕਾ ॥

ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਸਨ । ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ, ਮਹਾਂਦੇਵ, ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਯੋਗ ਤੇ ਪਰਖ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਦਾ ਤਿਲਕ ਦਿੱਤਾ । ੧੬੩੮ ਸੰਮਤ ਭਾਦਰੋਂ ਸੰਨ ਈਸਵੀ ੧੫੮੧ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ।

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਿਆ । ਘਰ ਵਾਲੀ ਕਰਮੋਂ ਨੇ ਵੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ । ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੁਸੀਂ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੱਦੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਸਭ ਵਸਤਾਂ ਦੁਸ਼ਾਲੇ ਮਾਇਆ ਆਦਿ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀਆਂ । ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤ ਹੈ, ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਹ ਔਂਤਰੇ ਹਨ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੈ । ਕਰਮੋਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਹਣੇ (ਤਾਨ੍ਹੇ) ਦਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਔਂਤਰੇ ਹੋ ਤੇ ਔਂਤਰੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਡਾ ਹੀ ਹੈ ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੇਸ ਲੱਗੀ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵਾਸਤੇ ਬੇਲੜੀ ਕੀਤੀ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਵਰ ਆਖ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸੇਵਕ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਕੋਲ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੀੜ ਜਾਵੋ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣਗੇ, ਉਹ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੀੜ ੮੪ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨ ਰਥਾਂ ਅੱਗੇ ਬਲਦ ਤੇ ਘੋੜੇ ਜੋੜ ਕੇ ਗੋਲੀਆਂ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬੀੜ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ । ਕੱਚੇ ਰਸਤੇ ਕਰਕੇ ਧੂੜਾਂ, ਘੱਟਾ ਉਡਿਆ, ਘੁੰਘਰੂਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਕ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜਾਪਦਾ ਏ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਇਤਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਮੱਥਾ ਆ ਟੇਕਿਆ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—

ਰਮਦਾਸਪੁਰੇ ਭਾਜੜ ਕਿਨ ਪਾਈ ॥

ਭਾਜੜ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ, ਕਿਉਂ ਆਇ ਇਹ ਥਾਇ ॥

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ । ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ।

ਪੁੱਤਰ ਮਿਤਰ ਸਭ ਉਨਹੁ ਪੈ,

ਸਤਗੁਰ ਚਰਨ ਮੁਝਾਰ । [ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ]

ਪੁੱਤਰ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਘਾਹ ਖੋਤਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੁੱਧ ਰਿੜ੍ਹਕ ਮਿੱਸੇ ਪ੍ਰਸਾਦੇ ਪਕਾਏ ਤੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀਂ ਚੱਲ ਕੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੀੜ ਪੁੱਜੇ । ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ । ਅੱਗੜ-ਵਾਂਝੀ ਹੋ ਕੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਦੇ ਲਾਹ ਕੇ ਰੱਖੇ, ਕਿਹਾ—ਭੁੱਖ ਬਹੁਤ

ਲੱਗੀ ਹੈ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਭੋਜਨ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਭੋਜਨ ਛੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸਾਂ ਮੇਰੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ । ਗੰਢਾ ਭੰਨਿਆ ਤੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ —

ਤੁਮਰੇ ਗ੍ਰਿਹ ਪ੍ਰਗਟੇਗਾ ਜੋਧਾ ।

ਜਾ ਕੇ ਬਲ ਗੁਨ ਕਿੰਨੂੰ ਨਾ ਸੋਧਾ ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮ ਰੁਪੇ ਮਰੋਰੇ ।

ਤਿਉ ਤੁਰਕਾ ਦੇ ਸੀਸ ਇਹ ਫੋੜੇ । [ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ]

ਮਾਤਾ ਤੇਰੇ ਘਰ ਬਲਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਲ ਮਿਣਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇਗਾ । ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆ ਗਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਨ । ਇਧਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਈਰਖਾ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਭਾਈ ਭਾਗੂ ਜੀ ਖਾਨ ਤੇ ਢੋਲ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਆ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ—

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜਹਾਂ ਬਸਾਏ ।

ਸੁੰਦਰ ਕੂਪ ਸੁ ਤਹਾਂ ਲਗਾਏ ।

ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਤਹਾਂ ਬਨਾਏ ।

ਇਕ ਖੂਹ ਲਵਾਇਆ ਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਮਤ ੧੬੫੧ ਵਿਚ ਸੰਨ ਈਸਵੀ ੧੫੯੪ ਅੱਸੂ ਦੀ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਆਏ । ਇਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੨੧ ਹਾੜ ਵਦੀ ਏਕਮ ਜੇਠ ਦੀ ਪੁੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ਸੰਮਤ ੧੬੫੨ ਸੰਨ ਈਸਵੀ ੧੫੯੪ ਨੂੰ ਹੋਇਆ । ਬੜੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭਾਜੀ ਘੱਲੀ ਗਈ । ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਸੜ ਬਲ ਕੇ ਕੋਇਲੇ ਹੋ ਗਿਆ । ਦਾਈ ਸੋਭੀ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਲਾਲਚ ਦੇਣਾ ਕਰਕੇ ਪੁੱਤਰ (ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ) ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਜਿਆ । ਸੋਭੀ ਦਾਈ ਨੇ ਬਣਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਲਾ ਕੇ ਦੁੱਧ

ਚੰਘਾਉਣ ਲੱਗੀ ਉਹ ਜ਼ਹਿਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਮਰ ਗਈ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਦੂਜੀ ਮਾਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਸੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਕੁੰਠਾ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ ।

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜੋਗੀ ਸਪੇਰੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਸੱਪ ਲੜਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਸਿਰੀ ਤੋਂ ਫੜ ਮਰੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ।

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਕ ਰਸੋਈਏ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਦਹੀਂ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਪਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬਾਲਕ-ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੱਚਾ ਚੀਕਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ । ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਦਹੀਂ ਪਿਲਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦਹੀਂ ਪਿਸਤੇ ਕੁੱਤੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ, ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਖਾ ਲੈ ਤੇਰੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਦਹੀਂ ਖਾ ਕੇ ਕੁੱਤਾ ਮਰ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਨੀਚਾ ! ਤੂੰ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਬਾਲਕ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ —

ਲੇਖ ਨ ਲਾਗੋ ਤਿਲਕਾ ਮੂਲਿ ॥

ਦੁਸਟੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਮੂਆ ਹੋਇਕੈ ਸੂਲ ॥੩੭॥

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਪੈ ਗਿਆ—

ਦਲਿ ਭੰਜਨ ਗੁਰੁ ਸੂਰਮਾ

ਬਡ ਜੋਧਾ ਬਹੁ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ।

—੦—

—੬—

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ

ਇਹ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਸਮਾਨ ਲੱਦ ਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਇਥੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ। ਇਕ ਬੇਰੀ ਥੱਲੇ ਰਹੇ। ਇਥੋਂ ਭੀ ਭਾਈ ਖਾਨ, ਭਾਈ ਢੋਲ ਤੇ ਭਾਈ ਭਾਗੂ ਜੀ ਦੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਡਾਲੀ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹੇ। ਮਾਨ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭਾਈ ਖਾਨ ਅਤੇ ਢੋਲ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕੀ ਖੂਹ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹਰਟਾ, ਦੋ ਹਰਟਾ, ਤਿੰਨ ਹਰਟਾ, ਚਾਰ ਹਰਟਾ, ਪੰਜ ਹਰਟਾ, ਖੂਹ ਲਵਾਇਆ ਏਨੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕਾਂਤ ਅਸਥਾਨ ਛੇਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਭਜਨ-ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ :

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੈ ਦੀਆ ਭੇਜਿ ॥
ਚਿਰੁ ਜੀਵਨੁ ਉਪਜਿਆ ਸੰਜੋਗਿ ॥
ਉਚਰੈ ਮਾਹਿ ਆਇ ਕੀਆ ਨਿਵਾਸੁ ॥
ਮਾਤਾ ਕੈ ਮਨਿ ਬਹੁਤੁ ਬਿਗਾਸੁ ॥
ਜੰਮਿਆ ਪੂਤੁ ਭਗਤੁ ਗੋਵਿੰਦ ਕਾ ॥
ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਸਭ ਮਹਿ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰ ਕਾ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਦਸੀ ਮਾਸੀ ਹੁਕਮਿ ਬਾਲਕ ਜਨਮੁ ਲੀਆ ॥
 ਮਿਟਿਆ ਸੋਗੁ ਮਹਾ ਅਨੰਦੁ ਥੀਆ ॥
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਖੀ ਅਨੰਦੁ ਗਾਵੈ ॥
 ਸਾਚੇ ਸਾਹਿਬ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਵੈ ॥੨॥
 ਵਧੀ ਵੇਲਿ ਬਹੁ ਪੀੜੀ ਚਾਲੀ ॥
 ਧਰਮ ਕਲਾ ਹਰਿ ਬੰਧਿ ਬਹਾਲੀ ॥
 ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਿਵਾਇਆ ॥
 ਭਏ ਅਚਿੰਤ ਏਕ ਲਿਵ ਲਾਇਆ ॥੩॥
 ਜਿਉ ਬਾਲਕੁ ਪਿਤਾ ਉਪਰਿ ਕਰੇ ਬਹੁ ਮਾਣੁ ॥
 ਬੁਲਾਇਆ ਬੋਲੈ ਗੁਰ ਕੈ ਭਾਣਿ ॥
 ਗੁਝੀ ਛੰਨੀ ਨਾਹੀ ਬਾਤ ॥
 ਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਤੁਠਾ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ ॥੪॥ (੩੯੬)

ਇਹ ਸਾਰਾ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ
 ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ
 ਮਿਲੇਗੀ ਨਾਲ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਟੱਪ ਲਾ ਕੇ ਖੂਹ
 ਲਵਾਇਆ । ਇਸ ਖੂਹ ਉਤੇ ਛੇ ਹਰਟ ਚਲਾਏ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਛੇਹਰਟਾ
 ਸਾਹਿਬ ਰੱਖਿਆ । ਵਰ ਦਿੱਤਾ :

ਰਚਿਉ ਛਿਹਰਟਾ ਅਤਿ ਸੁਖਦਾਈ ।
 ਜਾ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਅਧਿਕ ਬਢਾਈ ।
 ਪੁਤਰ ਹੇਤ ਨਾਰੀ ਜੋਊ ਮਾਸ ਮਾਸ ਈਹਾ ਨ੍ਹਾਇ ।
 ਏਕ ਬਰਸ ਮਹਿ ਸੁਤ ਲਹਿ ਸਿਰੀ ਗੁਰ ਅਸ ਫੁਰਮਾਇ । (ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ)
 ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂ ਹੋ ਕੇ ਗੁਜਰ ਜਾਂਦੇ
 ਹਨ ਇਸ ਖੂਹ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ (ਇਕ ਸਾਲ, ਇਸ਼ਨਾਨ

ਕਰਨਗੇ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਨਿੱਤਨੇਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਜਦ ਹੋਰ ਖੂਹ ਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮਾਨਾਂ ਨੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਹੋਰ ਖੂਹ ਦਾ ਪਾੜ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਛਿਹਰਟਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਚੌੜਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਬੇਈਮਾਨ ਹਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਖੂਹ ਪੂਰੇ ਕਰਨੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹਾ : ਮਾਨ ਬੇਈਮਾਨ ਨਾ ਭੁੱਖੇ ਰਹਿਣ ਨਾ ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਣ । ਤੇ ਆਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਖੂਹ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਵੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਹਲਕਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਮਦਮਾ

—ਦੋਹਰਾ—

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਜੋ ਦਮਦਮਾ ਵਡਾਲੀ ਤੇ ਕੁਛ ਦੂਰ ।

ਕੈਰ ਕੋਨ ਤਿਹ ਦਰਸ ਤੇ ਹੋਤ ਸਭੈ ਅਘ ਚੂਰ ।

(ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੬, ਅਧਿਆਇ ੧੮)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਦੋਂ ੩੦ ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—‘ਮਹਾਰਾਜ! ਚਲੋ ਤੁਹਾਡੇ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵਡਾਲੀ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਛਿਹਰਟਾ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ । ਦੀਵਾਨ ਸਜਾ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਦਿਨ ਹਾੜ ਦੀ ਪੰਚਮੀ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ । ਵਡਾਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਕਿ

—੯—

ਸਾਡੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ (ਖੇਤਾਂ) ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਫਸਲਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰੋ।

ਜਨਰਲ ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਉਸ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੈਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਦ ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ਨੇ ਸੂਰ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ, ਸੂਰ ਸਿੱਧਾ ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਵੱਲ ਆਇਆ ਤੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਮਾਰ ਕੇ ਥੱਲੇ ਡੇਗ ਦਿੱਤਾ। ਪੈਂਦੇ ਖਾਂ ਵੀ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਮਗਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਪੈਂਦੇ ਖਾਨ ਕਹਿੰਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੂਰ ਨੇ ਡੇਗ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ—ਪਿਛੇ ਹਟ, ਇਸ ਦਾ ਉਧਾਰ ਅਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੂਰ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ। ਸੂਰ ਸਿੱਧਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਆਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਸੂਰ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਲ ਉਤੇ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਦੋ ਡੱਕਰੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸੂਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ ਭਿਆਨਕ ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਚਮਕਾਰਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਭਾਈ ਭਾਨਾ ਜੀ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਚਮਕਾਰਾ ਕਿਉਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ?

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦਾ ਸਰਾਫਿਆ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਸੀਂ ਮੁਕਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਜਦੋਂ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗਣ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—‘ਗੁਰੂ-ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਧਰੋਂ ਭਾਜੜ ਪੈ ਗਈ।’ ਇਸ ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਮਹਿਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਕੌੜੇ ਬਚਨ ਕਿਉਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ?

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਗੁਰੂ ਜਾਣੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜਾਣੀਏ, ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਸੂਰ ਵਾਂਗੂੰ ਘੁਰ-ਘੁਰ ਕਰਦਾ ਏਂ। ਸਿੱਖ ਨੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕੀਤਾ, ਆਖਿਆ—ਤੁਹਾਡਾ ਬਚਨ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਮੇਰਾ ਆਧਾਰ

ਕਦੇ ਹੋਵੇਗਾ ? ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਤੇਰਾ ਆਧਾਰ ਛੇਵੇਂ
ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਰਨਗੇ । ਸੋ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
ਇਸ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ । ਇਸ ਨੂੰ ਏਥੇ
ਨੱਪ ਦਿਓ । ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨੱਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਕੇ
ਥੜਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, ਇਹ ਸਾਡਾ
ਦਮਦਮਾ ਹੈ । ਕਮਰਕੱਸਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ—ਇਥੇ ਅਰਦਾਸ
ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—

ਚੌਪਈ ॥

ਤਹ ਠਾਂ ਨਾ ਦਮਦਮਾ ਪ੍ਰਭ ਬਨਾਇਉ ।
ਸੂਕਰ ਤਨ ਜਹਿ ਭੂਮ ਹਿਤਾਇਉ ॥੮੫॥
ਤਹ ਪਰ ਬੈਸੇ ਆਸਨ ਧਾਰ ।
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕੀਨਾ ਬਚਨ ਉਚਾਰ ।
ਜੋ ਨਰ ਇਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੈ ।
ਜਾਇ ਧਾਮ ਮੁਰ ਸੁਰ ਤਨ ਧਰੈ ॥੮੬॥

ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ—

ਗਿਆਨੀ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ,
ਕਥਾ-ਵਾਚਕ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ।

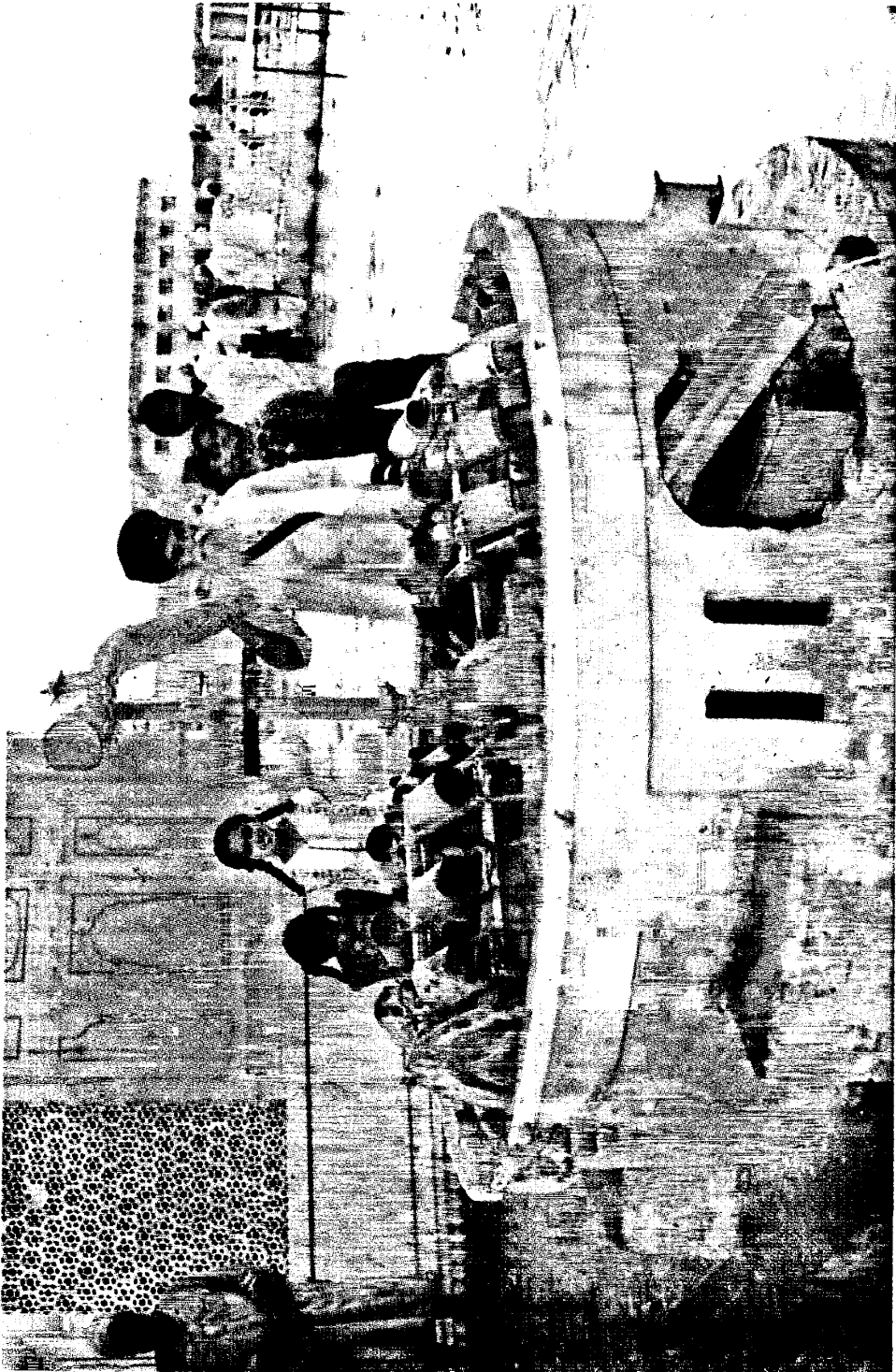

ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ :-

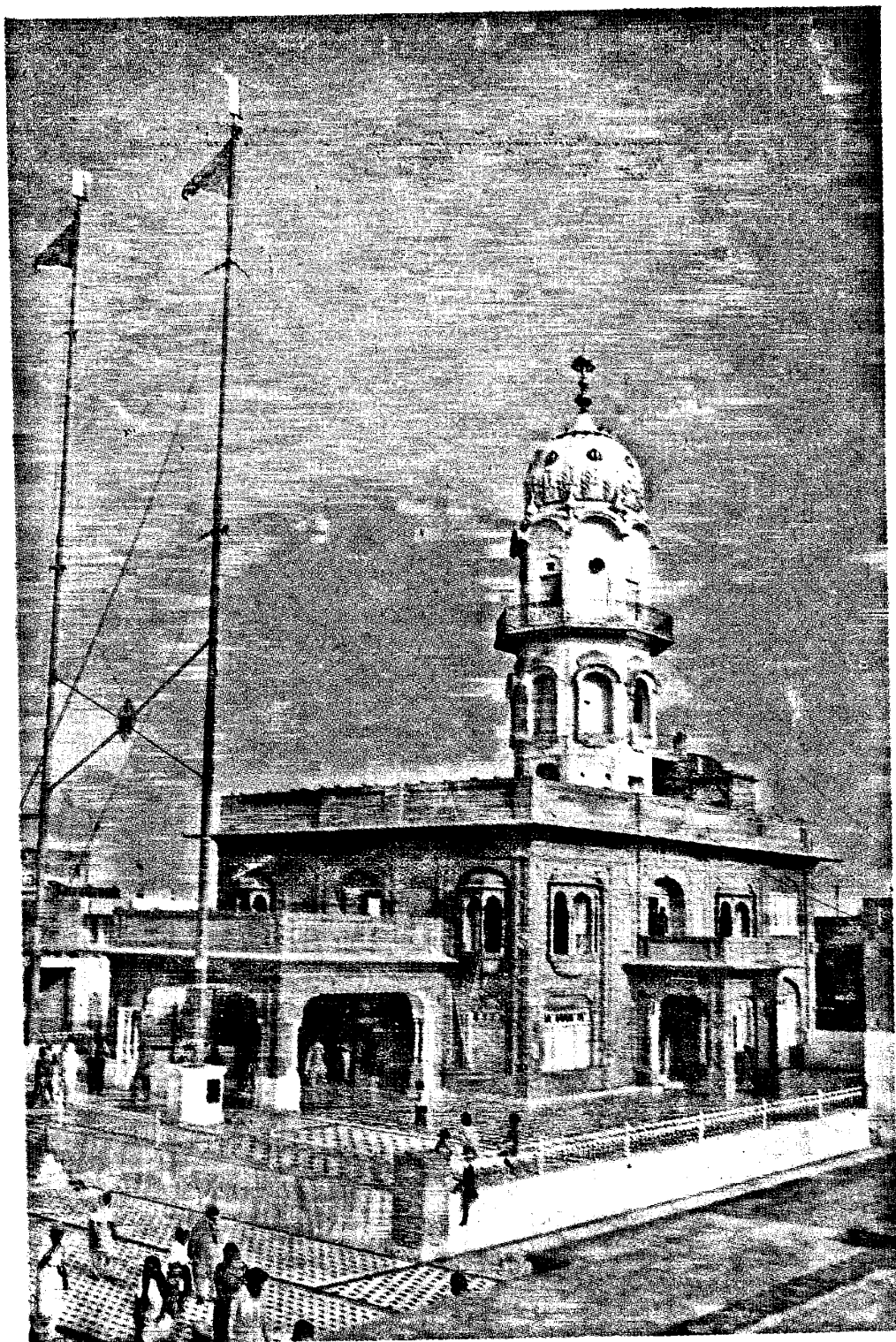
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ,
ਰਾਮਸਰ ਰੋਡ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਪ੍ਰਿੰਟਰ-ਡਾ: ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਬਚਨ'

੫੩/੪-੨੦੦੦/੫੦੦੦

ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਛੇ ਹਰਟਾ ਖੂਹ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ ਪਾ. ਛੇਵੀਂ (ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ)

ਕੇਵਲ ਟਾਈਟਲ ਅਤੇ ਫੋਟੋ : ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈਸ (ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਸਾਹਿਬ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।